

УДК 81'373.21(477.4/.5)

ГЕОГРАФІЧНІ НАЗВИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ І СХІДНОЇ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ СЕРЕДНЬОВІЧНИХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Петро Масляк

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
кафедра географії України,
бульв. Т. Шевченка, 14, Київ, Україна, 01601,
тел. (044) 521-33-72, e-mail: geography@univ.kiev.ua*

Простежено галицький і гуцульський впливи на топоніміку Східної України в контексті міграційних процесів.

Ключові слова: топоніміка, Східна Україна.

У Комплексному атласі України, виданому 2005 року, знаходиться карта української етнічної території за період 1400–1550 років. На ній південні частини нинішніх Чернігівської і Сумської областей, східна і південна Київщина, вся нинішня Полтавщина є суцільною білою плямою, що засвідчує відсутність тут постійного населення. Однак, станом на 1640 рік усі ці землі вже були заселені. Звідки ж прийшли сюди люди? Яка частина України на той час слугувала таким собі популяційним донором для Східної і частково Центральної України? Очевидно, що цією землею в той період могла бути лише Правобережна Україна. Водночас Поділля і правобережне Придніпров'я самі мали велику притягальну силу для переселенців, враховуючи їх надзвичайно сприятливі ґрунтово-кліматичні умови. Тоді ж західна частина України і особливо Карпати на фоні зростаючої чисельності населення були на межі мінімального задоволення його потреб у продуктах харчування. Цю проблему вдалося вирішити за допомогою масових міграцій населення Західної України на землі лівобережжя Дніпра.

Відомо, що переселенці зазвичай не надто переймалися пошуком нових географічних назв, надаючи перевагу вже “перевіреному” назвам тієї території, звідки вони були родом. І це стосується не лише українців. Переселенці з Франції заснували в США Новий Орлеан чи Монреаль у Канаді. Ступивши на американську землю з корабля “Мейфлауер” у 1620 році батьки-засновники США ніяких топонімічних новинок не вигадували і тому назвали своє село Плімутом, на честь міста на півдні Великої Британії, звідки вони вирушили до Америки. Так само переселенці з британського Ньюкасла заснували Ньюкасл австралійський. У Ла-

тинській Америці карта рябить від Барселон, Картаген, Севіль, Валенсії тощо. Всі вони були занесені сюди іспанськими конкістадорами ще в середні віки.

Нинішні географічні назви Центральної і Східної України однозначно свідчать про те, що переважна частина пращурів нинішнього українського населення цієї частини нашої держави переселилася сюди в другій половині XVI – першій половині XVII століття з Галичини, Карпат і Закарпаття. Серед них були і такі видатні історичні особи, провідники української нації, як Богдан-Зіновій Хмельницький і Петро Сагайдачний.

Особливо помітними у Східній Україні є галицький і гуцульський топонімічний впливи. До 70 % перенесених із західної частини на східні терени географічних назв “родом” з нинішніх Львівської, Івано-Франківської і Тернопільської областей. Перша з них стоїть попереду всіх інших. Недаремно, напевно, з цієї області родом і Хмельницький, і Сагайдачний. Показово, що всі ці села Центральної і Східної України в минулому були козацькими. Українські гетьмани і кошові за часів середньовіччя проводили усвідомлену і цілеспрямовану політику колонізації незаселених земель, переселяючи українців із західної частини України на її схід. Так, на правому березі Дніпра на півдні Київської області переселенці з львівського містечка Ходорів заснували однойменне козацьке село, а вихідці з тернопільського містечка Борщів – однойменне село в лівобережній частині Київщини.

Львівський топонімічний слід проглядається й у назві сіл Великий і Малий Самбір на Сумщині. На Львівщині є міста Самбір і Старий Самбір. Варто звернути увагу ще на одну обставину. Назвам міст у західній частині України відповідають назви сіл на її сході. Це цілком логічно і природно. Населення мігрувало передусім не з сіл, а з перенаселених міст і містечок. Бойки, гірські українці живуть у Карпатах переважно на Львівщині, а також у Закарпатті, а села Бойки, Бойківщина, Боєчки і таке інше поширені в Полтавській і Сумській областях.

Особливо чітко “тіні забутих предків” проявляються в численних на Полтавщині і Сумщині селах, кутках, вулицях, що мають назву “Грунь”. Опитування жителів цих населених пунктів щодо значення цієї назви нічого не дало. Але добре знають, що означає слово “Грунь” гуцули. Так вони називають горб, підвищення. Симптоматично, що всі без винятку подібні географічні назви абсолютно чітко проявляються в рельєфі відповідними підняттями земної поверхні.

Показовим є і те, що географічні назви з основою “грунь” майже не трапляються в минулому густозаселених Галичині й Поділлі, а “виринають” лише на Полтавщині, Сумщині та в південній частині Чернігівщини. Крім того, в Бобровицькому районі останньої розміщене село Свидовець. Таких географічних назв в Україні лише дві. Одна з них є на Гуцульщині і позначає другий за висотою після Чорногори гірський масив Українських або Східних Карпат, а друга – село на півдні Чернігівщини. Майже на ідеально рівній поверхні біля цього населеного пункту несподівано вивищується підняття. Походження цієї назви досить зро-

зуміле. Переселенці гуцули, побачивши на рівнині гору, назвали її горою, відомою їм зі своєї батьківщини.

Напевно мало хто із чернігівчан знає, що слова, походженням з Карпатського регіону характерні для Посейм'я і Подесення. Наприклад, слово “глаганка” (“глоганка” та деякі інші його відміни) означає коров'яче або овече молоко, заправлене висушеним шлунком, і простежується лише в Карпатах і на Чернігівщині.

Цікавим є й інший факт. Молоко вівці ніколи не вживали у їжу в Білорусі та Росії. Водночас це був один із основних продуктів харчування в Карпатах. Але є ареал на Чернігівщині (Козелецький, Чернігівський, Ріпкинський, Городнянський, Менський, Щорський, Сосницький та Корюківський райони), де раніше теж доіли овець. До речі, і овече молоко тут називали карпатським словом “бринза”.

Географічні назви тісно пов'язані з прізвищами, прізвиськами та іменами людей. І тут теж досить чітко простежують карпатський слід на лівобережній Україні. Так прізвища на -ський відображають у собі географічне походження їх засновників. І тут серед населення Східної України ми знаходимо безліч прізвищ, в яких відображені топоніми Галичини, Карпат і західного Поділля. Кульчицькі, Корчинські, Галицькі, Коломийські, Косівські, Самбірські, Боровські, Збаразькі, Сколівські, Турківські і подібні несуть в собі багатівкове відображення відповідних географічних назв. Ці прізвища переселенці зі Західної України отримували не вдома, а там, куди вони переселилися. Своєю чергою, їхні імена, прізвища, навіть деталі одягу нерідко ставали географічними назвами. Узяти хоча б полтавське прізвище Пицьк. “Пиць” – елемент гуцульського вбрання. Він спочатку став прізвиськом, потім прізвищем, а згодом був трансформований у назву місцевості Пицьківщина.

Географічні назви нашої країни – це велике культурне надбання українського народу. Тому природні, а не кимось згодом вигадані топоніми потребують такого самого державного захисту, як і архітектурні пам'ятки. Крім того, елементи топоніміки мають оживити шкільні курси історії і географії. Не можна далі допускати, щоб цей культурний шар майже не використовувався у навчанні і вихованні молоді.

Стаття: надійшла до редакції 15.01.2013

доопрацьована 22.05.2013

прийнята до друку 19.06.2012

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Комплексний атлас України / Державний комітет з природних ресурсів України; ДНВП “Картографія” – К. : Укргеодезкартографія; ДНВП “Картографія”, 2005.
2. Масляк П. О. Рекреаційна географія [Текст] : навч. посібник / П. О. Масляк. – К. : Знання, 2008.

GEOGRAPHICAL NAMES OF CENTRAL AND EASTERN UKRAINE IN THE MEDIEVAL MIGRATION PROCESS

Peter Maslyak

*Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Geography of Ukraine Department,
Taras Shevchenko Av., 14, Kyiv, Ukraine, 01601,
tel. (044) 521-33-72, e-mail: geography@univ.kiev.ua*

The author traces Galician and Hutsul influence on the formation of place names in Eastern Ukraine.

Key words: place names, Eastern Ukraine.

ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ НАЗВАНИЯ ЦЕНТРАЛЬНОЙ И ВО- СТОЧНОЙ УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ СРЕДНЕВЕКОВЫХ МИГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ

Петр Масляк

*Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко,
кафедра географии Украины,
бульв. Тараса Шевченко, 14, Киев, Украина, 01601,
тел. (044) 521-33-72, e-mail: geography@univ.kiev.ua*

Отслеживается галицкое и гуцульское воздействие на топонимику Восточной Украины в контексте миграционных процессов.

Ключевые слова: топонимика, Восточная Украина.